

ATLASUL DIALECTAL AL LIMBII ALBANEZE. ELEMENTE COMUNE CU ROMÂNĂ

GR. BRÂNCUȘ

Au apărut la Tirana, în 2007, sub egida Institutului de Lingvistică și Literatură al Academiei de Științe a Albaniei, două volume ale Atlasului lingvistic albanez¹, operă datorată unui grup de profesori de la Universitatea din Tirana: Jorgj Gjinari, Bahri Beci, Gjovalin Shkurtaj și Xheladin Gosturani; au colaborat Anastas Dodi și Menella Totonî. Coordonarea activităților preliminare pe care le implică elaborarea unui atlas lingvistic a revenit lui J. Gjinari, care semnează și un foarte instructiv studiu introductiv (în albaneză și în versiune italiană), din care se rețin mai cu seamă informațiile privind problematica generală a dialectologiei albaneze, datele istorice care au premers cercetările propriu-zise pentru întocmirea Atlasului, precum și toate lucrările pregătitoare în legătură cu organizarea anchetelor, clasificarea materialului și redactarea hărților. De fapt, Atlasul se deschide cu un cuvânt-înainte („parathënje”) al lui Mahir Domi, albanolog din generația mai veche, care a susținut mereu, încă din anii '50 ai secolului trecut, ca și Eqrem Çabej și Al. Xhuvani, efortul lingviștilor tineri de a investiga toate zonele dialectale ale țării. S-ar putea spune că realizarea unui atlas dialectal a fost întotdeauna un ideal al generațiilor de intelectuali albanezi, susținut adesea de mulți albanologi străini.

Hărțile Atlasului reflectă trăsăturile constitutive ale albanezei comune, precum și numeroasele variații geografice actuale împreună cu stadiile lor intermediare. Prin trasarea izoglozelor se conturează zonele arhaice, mai conservatoare, și ariile în care au apărut inovațiile, cele interne sau, în unele cazuri, cele determinate de contactul albanezei cu idiomurile vecine. Gjinari observă că în anchetele pentru Atlas au fost descoperite nu numai variante fonetice noi, ci și unele forme gramaticale și cuvinte necunoscute încă lingvisticii albaneze. Așadar, Atlasul albanez este, pe lângă o descriere fidelă a configurației dialectale a limbii și un bogat fond de date privind evoluția albanezei din perioada comună până în

¹ *Atlasi dialektologjik i gjuhës shqipe* [= Atlasul dialectal al limbii albaneze], vol. I–II, 2007, publicat de Università degli Studi di Napoli L’Orientale, Dipartimento di Studi dell’ Europa Orientale.

epoca modernă. Această operă interesează, deopotrivă, atât albaneza contemporană cât și istoria acestei limbi.

Cele două dialecte principale, *tosc* (vorbit în sudul țării) și *gheg* (în aria nordică), cu trăsături distinctive fundamentale care datează din perioada antică a limbii, sunt recunoscute în scrisul literar încă de la începutul secolului al XIX-lea. De altfel, primul text albanez, *Meshari* [„Liturghierul”] lui Buzuku, din 1555, e o traducere făcută în dialectul de nord.

În trecut fie spus, în ghegă a scris, la începutul secolului trecut, Gjergj Fishta, unul dintre cei mai mari poeți ai locului, care a valorificat exemplar folclorul albanezilor munteni. În trecut s-au publicat în ambele dialecte numeroase culegeri de folclor literar, gramatici și dicționare. Unii lingviști au elaborat chiar studii monografice asupra graiurilor remarcabile prin arhaicitatea lor. Dar, după cel de-al Doilea Război Mondial, normele literare unice se constituie, prin decret oficial, pe baza dialectului tosc.

Ideea întocmirii unui atlas dialectal datează de multă vreme în lingvistica albaneză. Stimulat de avântul pe care-l luaseră cercetările de geografie lingvistică în Europa din prima jumătate a secolului al XX-lea, Eqrem Çabej redactează în 1943 un chestionar pentru viitoarele anchete dialectale în Albania. După 1950 a apărut în Albania un număr imens de monografii și schițe descriptive ale graiurilor locale, precum și unele studii de sinteză și cursuri universitare de dialectologie. La acestea s-au adăugat cercetările asupra graiurilor albaneze din afara țării: Cosovo, Macedonia, Muntenegru, Grecia, Italia de sud, Sicilia. O parte a materialului lingvistic obținut în aceste zone, conservatoare prin excelență, se reflectă în puncte speciale pe hărțile Atlasului.

Anchetele propriu-zise au durat aproape șase ani (1980–1985), pe o rețea foarte deasă constituită din 171 de puncte cartografice. Distanța dintre localitățile anchetate (nu numai sate, ci și orașe) este de aproximativ 17 km (mai mare în zonele de munte, mai restrânsă în cele de câmpie), ceea ce este ideal pentru cercetarea în amănunțime a graiului vorbit. Din rațiuni ușor de înțeles, au fost anchetate mai cu seamă persoane în vârstă.

Chestionarul de bază, de peste șase sute de întrebări, publicat la sfârșitul volumului întâi cuprinde, în general, fenomene previzibile; de aici observația că anchetatorii au urmărit atât verificarea acestora pe teren ca fenomene reale de limbă vorbită, cât și, mai ales, izoglosele lor, liniile de demarcație prin care se conturează unitățile dialectale. De asemenea – fapt important – particularitățile de limbă prevăzute în chestionar sunt considerate din perspectiva funcției lor în ansamblul lingvistic, cum e cazul, de exemplu, al fonetismelor repetabile, ori al sufixelor și desinențelor din structura morfematică a cuvintelor.

Trebuie precizat că „întrebările” din chestionarul fonetic și gramatical sunt redactate în limbajul special al lingvisticii pe baza unei descrieri amănunțite a foneticii și morfologiei graiurilor albaneze. Anchetatorii urmăreau sunetele cu realizările concrete și funcțiile lor în cuvânt, precum și structura formelor cu variațiile posibile al morfemelor.

Primul volum, cu 360 de hărți, este în parte consacrat foneticii și fonologiei. Reținem aici hărțile care conțin fenomene caracteristice: vocalele accentuate (cu opoziția de cantitate: lungi în ghegă și scurte în toscă), vocalele nazalizate în ghegă (și absența nazalizării în toscă, cu consecința rotacizării lui *n*), evoluția grupurilor vocalice *ua* (*thua*), *ye* (*fyell*), *ie* (*dielli*), consoana laringală *h* în diferite poziții în cuvânt, opoziția de forță *r*: *rr*, *ll* (velar, cu variantele posibile), spirantele *th*, *dh*, africaterile (*ç*, *xh*), palatalele (*q*, *gj*), grupurile *ng*, *nd*, *nb*, *ngj*, palatalizarea lui *p*, *b*, *f* (urmate de *l*) și *m* (+*j*), evoluția lui *u* (urmat de *ll*, *r*), în funcție de caracterul închis sau deschis al silabei (*hekur* – *hekri*), variații de accent (*ai* – *áj*, *pará* – *páre* etc.).

Din domeniul gramaticii, cele mai multe hărți conțin particularități privind genul neutru (în lingvistica albaneză: ambigen), genul numelor colective, bogăția de desinențe ale pluralului (cu unele modificări în structura radicalului), distincțiile cazuale (acuzativul, ablativul), articolul definit postpus, substantivarea adjectivului, varietatea de forme pronominale posesive, prezentul indicativ al auxiliarelor și al câtorva clase frecvente de verbe, formele de auxiliar în structura perfectului, tipurile de viitor, infinitivul, imperativul reflexiv-pasiv, regimul verbelor incoative, valorile unor prepoziții, conjunctivul în structura propozițiilor finale etc.

Volumul al II-lea este rezervat, în întregime, lexicului, în general, popular, un lexic organizat semantic: fenomene ale naturii, agricultură, faună, floră, rudenie, părți ale corpului, locuință, îndeletniciri, unelte, timp, spațiu, numere. La sfârșitul volumului e dat un foarte util indice de cuvinte care figurează pe hărți. În indicele special întocmit pentru fiecare hartă (pe pagina din dreapta) sunt notate variantele fonetice și gramaticale ale cuvintele de bază, iar într-un chenar separat sunt înșirate sinonimele acestora. Pe harta propriu-zisă variantele de tot felul sunt reprezentate prin simboluri (linii și figuri geometrice colorate). Aceste detalii tehnice sunt utile pentru consultarea cu ușurință a Atlasului.

Există, din loc în loc, hărți-sinteză, cu reprezentarea câte unui grup mai mare de fenomene, de exemplu: seriile vocalelor accentuate, termenii sinonimi pentru „cocean” etc.

Pentru istoria limbii române, Atlasul dialectal albanez prezintă un interes special, în sensul că asemănările mari dintre română și albaneză se reflectă pe hărți cu răspândirea teritorială exactă. De la început trebuie să precizăm că identitățile de structură fonetică, gramaticală și lexicală ale celor două limbi, remarcate de multă vreme în lingvistica balcanică, au, la nivel dialectal albanez, în marea majoritate a cazurilor, extensiune geografică limitată la dialectul tosc. S-ar impune de aici o concluzie de natură istorică, aceea că legăturile primordiale le vor fi avut românii cu albanezii din aria toscă. Foarte probabil, albanezii toscii se vor fi coborât, ca și românii fărșeroți, din ținuturi mai nordice, unde va fi avut loc, timp îndelungat, contactul lor cu românii. În română, asemănările cu albaneza au, în cele mai multe cazuri, caracter general, de unde ipoteza că contactul albano-român se va fi produs în perioada românei comune, de dinainte de separația dialectală a acesteia. Cele două limbi, în contact nemijlocit, au moștenit din substratul traco-ilir, unele

tendințe care s-au concretizat în perioada lor de comunitate. Iată ce informații ne oferă, în această privință, hărțile remarcabilei opere a dialectologiei albaneze.

1.a. În domeniul fonetic, asemănările dintre albaneză și română sunt numeroase. Vocala *ë* (rom. *ă*), indiferent de poziția în care se află în cuvânt, este un sunet (fonem) general în dialectul tosc. De exemplu, *-ë* final se păstrează în toscă, dar în ghegă, dispariția lui *-ë* a avut ca urmare lungirea vocalei din silaba precedentă: (h. 1.a), t. *plakë*, g. *plāk*. De asemenea, *ë* neaccentuat din silaba inițială deschisă se conservă în dialectul din sud, dar dispare în cel nordic: t. *gëzim*, *këpucë*, *përrua*, g. *gzim*, *kpüc*, *prrū* (h. 47. b). În poziție nazală, *ë* s-a menținut în toscă și a devenit *ã* în ghegă. Ariile celor două variante sunt clar determinate (h. 38 a, *zë - ri*, *lëmë*, *bëj* și h. 38b/1, fonemul /*ë*/ accentuat în *zë*, *lë*: reflexele *ë* (și *e*) în sud și *ã* în nord.

Așadar, în numeroase hărți din vol. I se reflectă conservarea vocalei centrale *ë* (= *ã*) în toate vecinătățile posibile. Această situație corespunde, într-un anume fel, cu cea cunoscută nu numai în dacoromână, ci și în aromână, dialect sortit să evolueze alături de dialectul tosc.

1.b. Rotacismul lui *-n-* simplu intervocalic din cuvintele vechi, anterioare influenței slave, e un fenomen general în toscă, precum și în graiul din localitățile din Sicilia și sudul Italiei, unde au emigrat, de timpuriu, albanezi toscii. În h. 64, zona ghegă, cu *-n-*, e delimitată clar de cea toscă, cu *-r-*, prin exemplele: *dimër - i*, *bri - ri*, *pleqëri*, *veshur* (în ghegă: *dimni*, *brini*, *pleqni*, *veshun*). Fenomenul rotacismului lui *-n-* s-a produs și a evoluat în albaneză în aceleași condiții cu cel din aria nordică a românei. Important este faptul că pe h. 64, între ariile cu *-n-* și *-r-* (la sud de Tirana, pe la Kavaja, Peqin, Librazhd, Pogradec) au fost înregistrate forme contaminate: *-rn-*, *-nr-*, de același tip cu cele cunoscute în limba vechilor texte românești din nordul Ardealului și Maramureș.

1.c. Laringala *h*, frecventă în dialectul gheg, apare în toate pozițiile (I, h. 8). În toscă are un joc ca în română: există fie la inițială, fie în interiorul cuvântului, în poziție intervocalică sau dispare cu totul. Această fluctuație a articulației lui *h* se întâlnește și în alte limbi balcanice. Pe o întinsă arie din partea centrală a Albaniei (și înspre sud, precum și în graiurile din Italia și Grecia), *h* apare substituit prin *f* la verbe ca *leh* „a mușca”, *shoh* „a vedea”, *njoh* „a cunoaște”, *ftoh* „a răci” (cf. I, h. 57a, b). În toscă, *h* intervocalic dispare constant: *lahem* „mă spăl” devine *laem* (I, h. 57c). Grupul *hm* s-a redus, pe aproape întreg teritoriul albanez, la *m*: *ndihmë* „ajutor” e rostit *ndimë*, *ndim*. În zona centrală și de nord-est, *h* poate ajunge, în același grup cu *m*, la *f*: *nifem*, *nifm* (I, h. 57c).

Așadar, *h*, o fricativă cu articulație slabă, are o evoluție identică în abaneză și română.

1.d. Pe o arie restrânsă, mai conservatoare, din sudul Albaniei, precum și în Grecia și Italia, palatala *q* apare în stadiul ei străvechi *kl* (rostit cu *l'*) în cuvinte ca: *qaj* „plâng”, *qumësht* „lapte”, *quhem* „mă numesc” (I, h. 59a); v. h. 59a/2: *kl* în *qenë* „fost”).

În aceeași zonă sudică, și grupul paralel *gl* (rostit *gʲ*) a evoluat la fel (I, h. 59b, vechiul grup *gl* în *gju* „genunchi”, *zgju* „stup”, *i gjatë* „lung”).

Am reținut reprezentarea pe hărți a grupurilor consonantice *kl*, *gl* pentru motivul că acestea s-au păstrat mai ales în satele locuite și de aromânii fărșeroți, în al căror grai, după cum se știe, *cl*, *gl* se rostesc *cʲ*, *gʲ*: *clajë*, *glëmu*.

1.e. Se conturează arii clare în teritoriul tosc ale palatalelor *nj*, *lj* (= *nʲ*, *lʲ*), care au evoluat în nord la *j*, v. I, h. 61b, *thonj* „unghii”, *të rinj* „tineri”, h. 62a, *laj*, *punoj* (într-o largă arie toscă: *lanj* „spăl”, *punonj* „muncesc”; I, h. 62b, *vaj* „ulei”, *gojë* „gură”, *bijë* „fiică”, *fëmijë* „copil”, *shkëndijë* „scânteie” (în tosca de sud, variante cu *ʃ*, același fonetism ca la fărșeroți).

1.f. Se știe că în albaneză există opoziția *r*: *rr* (*r* simplu și *r̄* forte, cu vibrații apicale suplimentare): *ruaj* „păstrez” și *rruaj* „bărbieresc”. Această opoziție e neutralizată în unele graiuri toscă și din nord-estul gheg (I, h. 9, *rruj*: *ruaj*), adică s-a generalizat *r* simplu. Reținem această observație pentru a arăta că și în aromâna din Albania s-a dezvoltat un *rr* (din *rn*); de asemenea, *r̄* (forte) există și în dacoromâna textelor vechi.

1.g. Din perspectiva asemănarilor mari pe care româna le are cu albaneza reținem din hărțile Atlasului câteva detalii fonetice referitoare la unele cuvinte din fondul autohton comun.

Astfel, la albanezii din Zara, de pe coasta Dalmației, se păstrează grupul arhaic *rd* (care a evoluat la *rdh*) în cuvinte ca *erda* (= *erdha*) „veni”, *gard* (= *gardh*) etc. (I, h. 11b). Deci, rom. *gard* reprezintă stadiul străvechi al cuvântului comun româno-albanez.

În zona ghegă cea mai de nord și în aria Podgorița, spiranta sonoră *dh* e rostită, facultativ, și ca *ll*, o sonantă laterală al cărei echivalent românesc este *r* (de ex. *mură*, alb. *mullë*); de aici ipoteza că adj. *mare* s-ar explica prin alb. dial. *malle* (< *madhe*).

În toată aria nordică de limbă albaneză palatala *q* (= *kʲ*) a devenit africată (I, h. 13a, b; *q*, *gj* în *qafë* și *gjak*), deci rom. *ceafă* s-ar compara cu o formă identică în albaneză.

Grupul de sunete *va*, în *vatër*, e propriu dialectului tosc, la care se raportează rom. *vatră*; în ghegă apare corespondentul *vo*: *votër* (I, h. 56).

2. În gramatică, asemănările albano-române reflectate pe hărțile Atlasului sunt, de asemenea, numeroase și foarte importante.

2.a. Numele colective, adică cele care exprimă substanțe continui, materii indivizibile, au determinări neutre ca și unele echivalente din română. Cele mai frecvente puncte cartografice în care astfel de nume au gen neutru se află mai ales în aria toscă (inclusiv sudul Italiei și Sicilia), cf. I, h. 68/1 – 68/6, genul substantivelor *újë* „apă”, *mish* „carne”, *djathë* „brânză”, *lesh* „lână”, *dyllë* „ceară”, *mjaltë* „miere”. În română: *cărnuri*, *brânzeturi*, *lânuri*, plurale colective cu desinența *-uri*, proprie neutrelor.

2.b. După cum se știe, albaneza se caracterizează prin marcarea excesivă și diversă a opoziției de număr a substantivelor. Faptul acesta e reprezentat în numeroase hărți din vol. I (h. 71a și urm.). De exemplu, *gysh* „bunic” face pluralul în *-ë, -a, -ër, -re*; *grusht* „pumn”: *-e, -a, -ë (θ), -ër*; *nip* „nepot”: *-a, -ër (-ën), -ëra (-ra, -na), -e, nîp*; *gisht* „deget”: *-a, -ërinj, -inj, -ri, -ër, -ra, -re, -e*. La fel, cu numeroase forme de plural sunt: *prift* „preot”: *-ërinj, -in, -a, -ër (-ën), -ra, -re, -e*; *përrua* (comp. rom. *pârâu, -aie, -ăie, -uri*): *përenj (prenj), prej, përon, -oj (proj) (-oja), pronje (-oje), projna, pronjëre, prora*; *gardh* (comp. rom. *gard, -uri*): *gardhe, -a, -na, -ni, eĴ, -ice, -ie, -inj, -inie; gierdhe, gardhnje*.

Opoziția de număr este exprimată, în unele cazuri, și prin modificări în structura radicalului: *dash – desh* „berbec”, *djalë – djem* „băiat”, *yll – yje* „stea”, *kulaç – kuleç* „colac”, *thelb – thalb* „sâmbure, miez”, *lepur – lepuj* „iepure”, *kërmill – kërmij* „melc”, *kalë – kuaj* „cal”, *vëlla – vëllezër* „frate”. În alte cazuri opoziția este neutralizată: sg. *nxënës* – pl. *nxënës* „școlar”; ea se reface în cursul declinării.

Nu am luat în seamă aici variantele care apar la formele articulate, de ex. *mulli* „moară”, art. *mulliri*, cu acuzativul *mullirin* și *mullinë*; *sy* „ochi”, art. *syri*, cu acuzativul *syrin* și *synë* etc.

Așadar, din examinarea hărților Atlasului, rezultă, ceea ce gramaticile albaneze au consemnat mereu, că această limbă are o flexiune nominală foarte bogată. Nu e o exagerare să spunem că și româna, limbă romanică, se caracterizează prin numeroase morfeme care exprimă opoziția de număr la substantive.

2.c. Există în albaneză unele substantive inanimat care au determinări masculine la singular și feminine la plural. Acestea aparțin așa-numitului gen ambigen. Ele se caracterizează întocmai ca neutrele românești. În harta 137 (vol. I) acest gen este ilustrat cu subst. *mal* „munte” în sintagma *mali i nalt* (masc.) cu pl. *male të larta* (adjectiv feminin) ca și, de exemplu, rom. *cătun frumos* (masc.) și *cătune frumoase* (fem.). „Ambigenul” este specific dialectului gheg; sunt însă arii cu „ambigen” și în toscă.

2.d. Hărțile 89a, b reflectă procesul aglutinării articolului proclitic al adjectivului în structura substantivului precedent: *lopa e kuqe* „vaca a roșie” apare, în numeroase puncte dispersate pe întregul teritoriu, cu articolul adjectival „înghițit” de finala substantivului: *lopa kuqe* sau *lope kuqe*. La fel, *viçi i zi* „vițelul al negru” devine *viçi zi*. Aceste realizări concrete din limba vorbită pun în lumină, chiar dacă substantivul din sintagma dată este articulat (*lopa, viçi*), procesul apariției postpunerii articolului în albaneză și română: *vacă a neagră* a devenit *vaca neagră, vițelul al negru > vițelul negru*. Ipoteza aceasta, privitoare la originea articlării enclitice, este cunoscută în lingvistica românească de multă vreme.

2.e. Perfectul compus al verbelor de mișcare se formează cu auxiliarul *kam* „am”, ca în română: *kam shkuar* „am mers”, *kam dalë* „am ieșit” (I, h. 125a). Se abate de la această regulă de uniformizare a auxiliarului la toate categoriile de verbe graiul din Cosovo, unde verbele intransitive au auxiliarul *jam* „sunt” la

perfect: *jam shkue* lit. „sunt mers” (ca în România Occidentală), calchiat probabil după sârbo-croată.

2.f. Viitorul indicativ se formează ca în română.

α. *do* „vreau” + conjunctivul: *do të shkoj* „o să merg”; *do* este invariabil și, probabil, impersonal, ca și *o* (lat. *volet*), corespondentul românesc, care s-a impus relativ târziu în textele scrise. Construcția albaneză cu *do* + conj. este generală în ambele dialecte principale (I, h. 126);

β. *kam* „am” + conjunctivul: *kam të shkoj* „am să merg”, păstrată astăzi numai în graiul din sudul Italiei și din Sicilia (I, h. 126); auxiliarul *kam* este variabil după persoană și număr, ca și corespondentul românesc. Construcția de tipul *am să merg*, generală și populară, reflectă procesul balcanic al substituirii infinitivului (*am a cânta*) prin conjunctiv. Foarte probabil că și în albaneză apariția structurii cu conjunctiv, izolată astăzi într-un grai periferic, se explică în același mod;

γ. *kam* „am” + *për të* + participiul: *kam për të shkuar* „am de mers” și *kam + me* + participiul „am de mers” (și „am a merge”). În ambele construcții, frecvente în ghegă, cu valoare de viitor (un viitor al necesității), numai auxiliarul este variabil după persoană și număr (I, h. 126).

2.g. Infinitivul albanez se exprimă analitic, printr-o construcție cu participiu: *për të* + part. (*për të punuar*), frecvent în toscă și *me* + part. (*me punue*), generală în ghegă. În sudul Albaniei, în Grecia și Italia, lipsește „infinitivul”, folosindu-se, în loc, conjunctivul (I, h. 130). De fapt, infinitivul albanez exprimat prin participiu precedat de prepoziție este echivalent cu supinul românesc, o construcție identică structural și având valoarea infinitivului. Compararea cu albaneza e o dovadă că supinul românesc a apărut ca o consecință a dispariției infinitivului propriu-zis.

2.h. În albaneza de sud, particula pronominală *u* la persoana a II-a plural a imperativului este intercalată între temă și desinență, de exemplu: *uluni* (*ul - u - ni*) „așezați-vă” (lit. „așeza-vă-ți”), *lahuni* (*lah - u - ni*) „spălați-vă” (lit. „spăla-vă-ți”) (I, h. 135a, b). Formele verbale cu interpolarea lui *u*, indice de reflexiv-pasiv (la sing.: *lahu* „spală-te”), se pot compara cu cele din română de felul: *duce-vă-ți* (de la *duceți-vă-ți*, cu disimilare).

2.i. Verbele incoative se construiesc cu propoziții conținând conjunctivul în toscă și cu infinitivul în ghegă: tosc. *filloi të pijë*; gheg. *filloi me pī* „începu să bea” (I, h. 142). Construcția propozițională (analitică) cu conjunctivul e balcanică, cunoscută și românei.

2.j. Verbul modal impersonal *duhet*, corespunzător lui *trebuie* din română, construit cu participiul, e notat într-un singur punct, din Labărie, în sudul Albaniei: *duhet punuar*, rom. *trebuie lucrat*. Construcția *duhet* + part. este, totuși, obișnuită în limba vorbită. Mai frecvent, însă, după datele din Atlas (I, h. 144), este cea cu conjunctivul: *duhet të punosh* „trebuie să muncești”, cu un subiect general, exprimat, ca și în română, prin persoana a II-a singular.

De notat și construcția echivalentă din ghegă, cu infinitivul: *duhet me punu* (ca în România Occidentală, de ex. fr. *il faut travailler*).

2.k. Propozițiile finale se construiesc în toscă cu conjunctivul, ca în română: *vete të pres dru*, rom. *mă duc să tai lemne*. Cu aceeași valoare sintactică apare și construcția infinitivală *për të* + participiu: *vete për të prerë dru* care corespunde construcției cu supin din română: *mă duc la tăiat lemne*.

În ghegă, finala e redată prin infinitiv: *vete me pre dru* sau *vete për me pre dru* (I, h. 145), echivalat în română tot prin supin.

Am stăruit în mod special asupra materialului dialectal catografiat din vol. I al Atlasului pentru a arăta că pot exista dovezi suplimentare privitoare la faptul că asemănările dintre română și albaneză nu se reduc, așa cum se crede de obicei, la vocabular, ci cuprind și numeroase fenomene de fonetică și gramatică. Aceste asemănări de esență nu par întâmplătoare și nici dezvoltate târziu. Ele păstrează înrudirea genetică, printr-un substrat comun, a celor două idiomuri.

Fenomenele pe care le-am prezentat aici au format obiectul unor cercetări amănunțite pe care le-am făcut de-a lungul timpului: vocala *ă*, consoana *h*, rotacismul, genul neutru, imperativul, supinul, postpunerea articolului etc. și pe care le-am publicat în *Studii de istorie a limbii române*, I, II, Editura Academiei Române, 2007, 2009; cele mai multe lucrări se află în volumul *Cercetări asupra fondului traco-dac al limbii române*, Institutul Român de Thracologie, Bibliotheca thracologica, VIII, 1995.

3. Volumul al II-lea al Atlasului dialectal al limbii albaneze cuprinde materialul lexical, organizat, după cum am arătat mai înainte, pe domenii semantice, mai exact, pe terminologii ale vocabularului popular. Multe hărți conțin un corpus de sinonime foarte bogat. Acestea sunt, pentru albașiți, surse de material (arhaic, dialectal, popular) pentru studii onomastice de mare interes pentru lingvistica balcanică în general.

Aici ne-am oprit, ca și în cazul precedent, asupra acelor cuvinte străvechi pe care albaneza le are în comun cu româna. Observațiile pe care le-am făcut (dispersiune dialectală, variante arhaice etc.) pot fi considerate ca adaos la cercetările monografice pe care le-am publicat în *Vocabularul autohton al limbii române*, Editura Științifică și Enciclopedică, 1985. Am aranjat cuvintele în ordinea hărților din Atlas.

gjëmb (h. 166), cu care se compară rom. *ghimpe*, apare numai în toscă și în ghega de mijloc. În toscă e înregistrată și var. învechită *glemb*, *glem*, cu *gl*.

mace (h. 178) e un cuvânt cu răspândire generală, așadar comparația cu rom. *măță* nu trebuie exclusă, mai cu seamă că în aria Shkodrei e înregistrată și var. *mitsë* și chiar *mătse* (cu *a* nazalizat). Echivalentul moțional (h. 176, *maçok*) apare sub variante care se disting prin segmentul final: *maçok*, *maçek*, *maçor*, *maçur*.

gomar (h. 182) e cunoscut în ghegă, precum și în albaneza din Cosovo și Macedonia, cu var. *magar*, ca în română; în aceleași arii, și der. fem. *magaricë* „măgăriță” (h. 183).

mëz, -i (și var. *mës*, *măz*, (h. 187) se află pe toată harta Albaniei, cu puține sinonime în toscă și în graiul din sudul Italiei. În sud, la Himara (pct. 121), unde sunt mulți aromâni, apare var. *mëndz*, -i (cu *dz*) și tot în sud (pct. 119, 139), fem. *mëzë*, -a, ca rom. *mânză* (v. și h. 205, *mëzat*).

mushk(ë), -a (h. 188) e cunoscut în toate graiurile albaneze, inclusiv cele vorbite în afara Albaniei. *Mushkë* coexistă cu m. *mushk*, *moshk*, așadar, un radical identic cu cel din rom. *mușcoi*, fem. *mușcoale* (arom. *mușcu*).

berre, -t (și *berra*, -t) la pl. „ovine, vite mărunte”, sinonim al lui *dhen*, -t (h. 189) apare incidental, spre Durrës, în Mirdita și mai ales în aria Podgorița, din Muntenegru. Cu pl. *berre* se compară rom. *bâr* (mai ales în: *bâr*, *oaie*), interjecție de mânat oile.

dash, -i „berbec” (h. 190) e atestat în tot ținutul de limbă albaneză, un element moștenit; se raportează la acesta rom. *daș* „miel” atestat incidental în Muscel (dar general în aromână și meglenoromână, cu înțelesul de „miel”).

shjtjerrë, -a (și var. *shqerrë*, *shqjerrë* și m. *shterr*, -i, *shter*) „miel” e cunoscut numai în toscă dinspre Pogradec și Corcea, unde se află și mulți aromâni (h. 191, *qengj*, -i, și h. 193, *millor*, -i „mior”, termenul general). De notat că înțelesul de „stearpă” (despre animale și oameni) nu apare pe hartă: acesta e cunoscut în alte surse lexicale (*shtirë* subst. „vită stearpă, știră”; v., totuși, h. 351 *djerr*, -i „pârloagă”, loc necultivat”, cu sinonimele *shtaire* (= *shtirë*) în Myzeqeja și *shtjer*, -a, *shterp*, -a în Macedonia.

cjap, -i „șap” (h. 196) e răspândit pe tot teritoriul de limbă albaneză. Totuși, spre Corcea, izolat, și *përç* (rom. *pârçi*, cuvânt slav).

kec, -i „ied” (h. 197), cuvânt general în toscă, pe care l-am compara cu rom. *chet*, interjecție de mânat iezii și caprele. În nordul Albaniei (și în Cosovo, Muntenegru, Macedonia) e folosit numai *edh* (și *kedh*, contaminat cu *kec*) din lat. *haedus*, menținut, probabil, și prin contactul cu păstori români.

ftujë, -a „vătui, iadă de 1–2 ani” (h. 198, și *ftunj*, *ftujk*, *ftujëz*, *ftule*, *vetule* (v. și h. 199, *ftujak*, -u). Am reținut acest cuvânt pentru că rom. *vătui* e atribuit substratului de către unii lingviști.

shytë, -a (h. 200) e un termen general. Nu apar și variantele *çutë* și *sutë*, cunoscute din alte surse.

mështjerrë, -a „juncă” (h. 234), un termen cu răspândire generală, exceptând zona Elbasan, Corcea, unde e înregistrat cu acest sens *mëzore*, derivat de la *mëz*, ca rom. *mânzare* „oaie cu lapte”; *mështjerrë* ar fi rezultat, probabil, din contaminarea lui *shtjerrë* cu *mëz*, *mëzore* (v. și h. 191).

mëzat, -i „mânzat, tăuraș, junc” (h. 205) e cunoscut în ghegă și în puncte izolate din toscă de sud. Face parte din familia de derivate a lui *mëz*, cu aceeași structură lexicală ca a rom. *mânzat* (v. și h. 187 *mëz*).

sorrë, -a „cioară” (h. 210), cuvânt general ca și rom. *cioară*; în toscă de est: *galë* „corb” (comp. rom. *gaie*).

gjon, -i (h. 218) este definit în FS ca „pasăre răpitoare, mai mică decât cucuveaua, care cântă în nopțile de vară”. E un cuvânt cunoscut numai în toscă și la

arbăreșii din Italia. În Myzeqeja apare cu sensul „pasărea nopții”, iar în Dalmația „pasăre rea”. Rom. *ghionoaie* e un derivat intern.

rosë, -a (h. 226), cu care s-ar compara rom. *rață*, apare pe întregul teritoriu. În ghegă, mai rar, se folosește *rikë* (în română, *rică* e interjecție de strigat rațele).

këpushë, -a (h. 232), la care se raportează rom. *căpușă*, e cunoscut numai în toscă.

kopile, -ja „fată” apare într-un singur punct cartografic, la arbăreșii din Italia (h. 245). Semnificația este identică cu a rom. *copil*.

gjysh, -i și *gjyshe, -ja* „bunic, bunică” (dinspre tată, ori dinspre mamă) (h. 253) sunt cuvinte frecvente în toate graiurile albaneze. În română, *ghiuș* s-a specializat semantic pentru „bătrân”, folosit numai la masculin (astăzi apare destul de rar).

kurm, ca sinonim al lui *trup*, se află numai în albaneza din Grecia și din Italia (h. 267 „trup”). Termenul slav e aproape general, cu observația că în graiurile de nord coexistă cu sinonimul latin *shtat*. De la *kurm* e derivat vb. *kurmoj* „a tăia un lemn de-a curmezișul” la care s-ar raporta rom. *a curma*. Totuși, difuziunea alb. *kurm* în aria sudică ar fi în avantajul explicației prin greacă.

fyell „fluier” e folosit metaforic în *fyelli këmbës* ca în română: *fluierul piciorului* (v. h. 279, în puncte din aria Corcea, dar și în nord, în Mirdita). În graiurile din Grecia apare o formă mai apropiată de română: *flojer e këmbës*.

shkrep vb. „a scăpăra” e înregistrat în câteva puncte din sud cu sensul „a ațâța (focul)”: *shkrep zjarrin* (h. 292).

gudulis vb. (rom. *a gădila*) e general în toscă (h. 293). Unii lingviști pun în legătură etimologică cele două cuvinte.

shkrum (și *shkrump, shkumz, -a*) însemnând „funingine, tăciune” (h. 312 „blozë”) e rar: un punct lângă Tirana, altul în Labărie (în sud) și două puncte în Cosovo. Cu același sens e folosit și *shpuzë* într-un punct din sudul Cosovei.

krunde, -t pl. „tărățe” (h. 315) e cunoscut în aproape toate zonele de limbă albaneză (inclusiv țăările limitrofe din nord). Se compară cu rom. *grunz*, ar. *grundă*, megl. *grunj*; v. și h. 364 „plis, -i”, unde figurează *grund, -a* în Cosovo și Macedonia cu înțelesul de „bulgăre de pământ, glie, brazdă”.

ajkë, -a „smântână” (și var. *alkë*, h. 328) e general în dialectul tosc. S-ar compara cu *aică* din dacoromâna veche (azi *arichiță* „ceea ce rămâne din zer după ce se extrage urda”, DA, s.v.). De observat că *ajkë* apare în ghegă (inclusiv în graiurile albaneze din Cosovo, Macedonia și Muntenegru) cu sensul de „usuc” (din lână), v. h. 392, *lyrë, -a* (e *leshit*), sens cunoscut și în albaneza din Grecia.

mullëz, -a „cheagul de brânză; stomacul de miel folosit pentru cheag” e general în toscă, dar și în Cosovo (h. 331). E un termen comparabil cu rom. *murză*. În arii dispersate din ambele dialecte apare și *rrëndë* (*rrân*, comp. rom. *rânză*).

këpucë, -a „pantof, gheată” există în ambele dialecte (h. 335). Unii lingviști (Miklosich, Philippide, Jokl ș. a.) pun în legătură etimologică acest cuvânt cu rom. *căpută*, ar. *căpută*.

sumbull, -a (var. *sumull*, *sumell*, *sumbë*, *thumbi*, *thumbëz*, *thumbuz*) „nasture, copce” (h. 339, *kopsë*), cuvânt cu care s-ar compara rom. *sâmbure*.

stan, -i „stână” (h. 340) apare în toată Albania (sinonim cu *kasolle* în Muntenegru, *këlive* în nordul Greciei, în zone aromânești). Originea autohtonă a rom. *stână*, alb. *stan* e susținută de mulți lingviști.

tsark, -u „țarc, ocol” și var. *thark* (h. 341). Cuvântul e comparabil cu rom. *țarc* și e răspândit mai ales în Myzeqeja.

shtrungë, -a „strungă, țarc, ocol” e general (h. 342), ca și corespondentul românesc *strungă*.

shterp, -a „pârloagă, pământ înțelenit” (h. 351) apare cu acest sens (mai frecvent *djerr*, *lëndinë*) numai în câteva puncte din Macedonia (comp. rom. *sterp*, despre pământul nelucrat).

grep, -i „săpăligă” (h. 352, „çapë”), cu înțelesul general de „undiță, cârlig” (spre Pogradet, în sud, înseamnă „grep, furcă”, h. 376), care ar fi în legătură etimologică cu rom. *grapă*.

grihë, -a „gresie de ascuțit coasa” (h. 381) e un termen general, legat etimologic de verbele *grih* „a ascuți cu gresia”, *grij* „a roade, a tăia subțire”. Din aceeași familie etimologică face parte verbul *gërryey* „a răcăi, a răzui, a roade”, de la care a derivat *gërresë* „răzuitoare” (acestea nu figurează în Atlas) la care se raportează rom. *greasă*, *gresie* (cu schimbare de declinare).

argali, -ja (var. *argëli*), în albaneza de sud, din Grecia și sudul Italiei, cu sensul de „război de țesut”, comp. rom. *argea* „război de țesut”. Termenul albanez (v. h. 382 „avlëmend”) s-ar identifica și cu gr. *αργαλειός*, id.

kërig, -a (*krriga*, -t, *krrigëz*, -a) „cârlig de împletit ciorapi, andrea”, în Mallakastër (sudul Albaniei), h. 386 „shtizë, -a”. Am reținut acest cuvânt regional pentru că sunt lingviști care consideră rom. *cârlig* ca aparținând substratului.

kurth, -i (*kurth*, -a) „cursă” (de prins șoareci etc.), rom. *cursă*; apare în ghega de nord și, tot pe acolo, *hekura*, -t, pl. comparabil semantic cu rom. *fiare* pl. „cursă” (h. *çark*, -u).

vatër (I, h. 56), rom. *vatră*, e cunoscut în toscă; în ghegă: *votër*.

Prin urmare, în Atlas apar 40 de cuvinte pe care albaneza le are în comun cu româna. Ele aparțin fondului lexical străvechi moștenit din idiomurile vorbite în aria balcanică înainte de cucerirea romană. O cercetare monografică a acestor cuvinte am făcut în volumul citat mai sus; aici ne-am limitat la simpla menționare a lor. Nu am reținut în rândul acestora cuvintele înregistrate pe hărți pentru unele particularități fonetice sau pentru prezența lor în combinații metaforice: *qafë*, *përrua*, *gardh*, *shterp*, *tsapë*, *bukël*, *bukuroshë*, *brez*. Am lăsat de-o parte și cuvintele comparabile cu româna prin trăsături semantice sau de structură lexicală, cum e cazul lui *vëllam* (*fârtat*), *tambël* „lapte” (*dulce*), *lyrë* (*usuc în lână*), *shkues* „pețitor” (*mergător*), *fejoj* (*încredințez*), *këlysh* (*căluș*), *nusez* (*miresică*, *nevăstuică*), *brezi perëndisë* „curcubeu” [*brăul lui Dumnezeu*], *shark* (*sarică*) etc. Numărul acestora este foarte bogat. În concluzie, trebuie spus că fondul lexical

popular cartografiat în Atlas creează împreună cu elementele fonetice și gramaticale, toate privite din perspectiva românei, o imagine suficient de clară a înrudirii genetice a celor două limbi.

*

În 2011 Titos Jochalas a publicat la Atena două volume de cercetări asupra graiurilor albaneze care se vorbesc astăzi în Grecia². Primul volum cuprinde texte cu conținut divers (basmе, snoave, amintiri, frânturi folclorice sau de limbă vorbită etc.), însoțite de note, explicații, comentarii, iar al doilea un bogat registru lexical întocmit pe baza acestor texte.

Am reținut din glosarul lui Titos Jochalas cuvintele albaneze care au corespondente identice sau asemănătoare în română. Unele dintre ele sunt atestate și în punctele cartografice grecești din Atlasul dialectal al limbii albaneze. De aceea, lista întocmită aici trebuie considerată ca un adaos la materialul lexical albano-român pe care l-am cules din Atlas³. Folosim transcrierea autorului; corespondentele românești le redăm în paranteză; glosarea privește în mod direct termenii albanezi; în unele cazuri, reproducem și corespondentele grecești.

alkë, aljkë (aică, arichiță) „usuc, unsoare în lâna oii”.

baljtë-a (baltă) „noroi”, gr. η λάσπη: *Shtëpinë e bënjëm me baltë nga botë edhé me gurë* „casa o facem cu noroi de pământ și cu piatră”.

bardhë, i, e (barz, bardz) „alb”, der. *zbardhënj* „a albi”, *i zbardhur* „albit, vopsit în alb”. De remarcat și var. *barxë*, cu *dz*, „peștiș, cu părul cafeniu cu alb” (referitor la capre). E posibil ca var. cu *x* [= *dz*], proprie limbajului pastoral, să se fi extins din aromână.

barsë (borș, borșoasă), der. *barsem* „a fi borșoasă”; cf. *barrë* „sarcină, greutate, povară”: *Ishtë me barrë* „e cu sarcină”.

berr-i, pl. *berra (bâr, interjecție de mânat oile; der. bârâi vb., bârâiac)* „vite mărunte, oi, capre” (gr. το γιδόπρόβατο).

bisht-i (comp. rom. *păstaie*) „coadă”.

brez-i (brâu) „brâu, cingătoare”; *brezi i kalloghresë (brâul călugăriței)* „curcubeu”.

bredh-i (brad), der. *bredhjonë-a* „brădet”.

brúshullë-a (brusture).

bukur i, e (comp. rom. *bucur, bucura*) „frumos”.

buzë (buză), der. *buzalla-i* „buzat”; multe compuse (cu semnificații diverse): *buzë e kaut* „buză bouului”, *buzëkuqe* „buză-roșie”, *buzëbardhë* „buză-albă”, *buzëzi* „buză neagră”, *buzështrëmbërë* „buză strâmbă”.

² Titos Jochalas, *H αφβανιτιά στο Μοπιιά (χρονικά πορείας)*, I-II, Atena, 2011.

³ Pentru observații de detaliu privitoare la etimologia și dispersiunea geografică a termenilor comuni celor două limbi, a se vedea, între altele, Gr. Brâncuș, *Vocabularul autohton al limbii române*, București, 1983.

- cark-u* [= tsark] „țarc, loc de odihnă pentru animale”, variantă mai veche decât *thark*, ca în rom *țarc* și gr. *τσάρκος*.
- cjap* [= tsjap] „țap”.
- çoke* [= çoke], *cok-u* „clopoțel la gâtul caprei” (comp. rom. *cioc*).
- dash-i* (*daş*) „berbece”.
- flojërë-a* (*fluier*), comp. gr. *φλογέρα*.
- fleturonj*, *fljutëronj* (comp. rom. *fluture*) „a zbura”.
- gardh-i* (rom. *gard*) „grădină”, gr. *ο χήλος*: Hyri dhia ne *gardh* edhé më hënjëri domátatë „a intrat capra în grădină și mi-a mâncat patlăgelele”.
- gáti* (*gata*).
- glim-mbi*; *glëmba* (*ghimpe*); var. cu *gl-* e mai veche decât *gjëmb* (la fel: *gluhë* > *gjuhë*, *glisht* > *gjisht*, *glju* > *gju*); Pishqitë kanë *gljëma* „Peștii au ghimpi”.
- gushë-a* (*guşă*) „bărbie, *guşă*; boală la oi”, gr. *απρόστια προβάτων*; *gushëkuq* „pasăre cu pene roșii pe gât”.
- gropë-a* (*groapă*).
- gjon-i* (comp. rom. *ghionoaie*) „o specie de pasăre care cântă noaptea”.
- hudhrë-a*, *hurdhë-a* (comp. rom. *urdă*) „usturoi”, gr. *το σκόρδο*.
- kaçullë-a*, *ksulje-lja* (*căciulă*), der. *kaçuljer-i* „ciocârlan”; de remarcat var. cu *ç*, ca în română.
- kalbëtë*, *i*, *e* „putred”, de la vb. *kalb* „a putrezi” (comp. rom. *călbează*) și *qelp-qelbi* „puroi”, *qelbem* „a mirosi, a puți”.
- këpucë-a* [*këputsë*], *kupucë* (rom. *căpută*) „pantof”.
- katunt-ndi* (*cătun*) „sat, cătun”.
- kopil* (*copil*) „servitor, slugă”, *kopilje-lja* „fată” (alb. com. *vajzë* „fată”, gr. *η κόπη*).
- kurm-i* (rom. *curma*) „trunchi”: *kurmi i lisit* „trunchiul copacului”, gr. *το κόρμι*.
- kründe-të* (*grunz*) „tărățe”.
- maç-i*, *máce-a* (*mâță*) „mâță, pisică”.
- mal-i* (*mal*) „munte”.
- madh i* (*mare*) „mare” adj.
- mëzore-a* (*mânzată*) „mânzată, văcuță de un an”.
- miljor* (ar. *milor*, *mi loară*) „mioară”.
- mullëzë-a* (*mură*) „cheag”.
- mushk-u* și fem. *mushkë-a* (*muşcoi*, ar. *muşcu*) „catâr”.
- nëpërtë-a* (*năpârcă*) „viperă, năpârcă”.
- qafë-a* (*ceafă*) „grumaz, gât”, gr. *τράχηλος*.
- sembri-a* (*sâmbră*; ~ oilor) „asociere, întovărășire”.
- sorrë-a* (*cioară*) „stăncuță”.
- strigëzë* „vrăjitoare”; gr. *η στρίγκλα*; rom. *strigă*, *strigoi*, *strigoaie*; apare însă și *shtrig-a* „orfan”, gr. *ο ορφανός*.
- shterpë* (*stearpă*), gr. *η στέρφα γίδα*.
- shkrep(u)* (*scăpăra*) „strălucire, scăpărare”: *i shkrepurë* „scăpărător, strălucitor”.

shtrepa-të (strepede) „viermi în brânză”: djathëtë ka *shtrepa* „brânza are viermi” (ar. *štrepu*, reamenajat fonetic după albaneză).

shqërra-të, shtjèrrë (štiră „stearpă”) „miel, miei”.

shrungë-a (strungă): *shrungë* thomë atje çë mjellmë „strungă spunem acolo unde mulgem”; gr. *στρούγκα*, der. *shtrungulith* „bolovanul pe care stă ciobanul când mulge”, gr. *ο στρογγόλιδος*; Copani ve një gur edhé ja thomi *shtrungulithi* edhé rri siprë edhé mjelj „ciobanul pune o *piatrë* și îi spunem *strunguliță* și stă pe ea și mulge”. Deci, *strunga* este ușa din gardul oborului unde se mulge oile. De adăugat și vb. *shtrungulisinj* „a mâna oile la strungă pentru muls”.

shutë-a (ciută) „1. umflătură la gât; 2. cornută, sin. *krrutë* „oaie cu coarne” (rom. *cornută*); var. cu *ç* nu există în albaneză.

trastë-a (traistă).

vatrë-a (vatră) „vatră, cămin, focar, casă”, gr. *εστία*.

vjedh, vjedhënj (comp. rom. *viezure*) „a fura”.

xhapí-u [= ġapí] și *xapí-u [= dzapí]* (comp. rom. *șopârlă*) „șopârlă mare și galbenă”; de adăugat *zhapë [= žapë]* „carne tare; coajă tare”.

Sunt 49 de cuvinte care aparțin cu certitudine fondului comun albano-român transmis din substrat. Am adăugat la acestea următoarele cuvinte: *bisht, këpucë, mace, sembri, strigëzë* atribuite de unii cercetători fondului preroman. De asemenea, *milor* „mioară”, care provine din graiul păstorilor aromâni.

Așadar, numărul cuvintelor comune este impresionant, ca și cel pe care l-am degajat din hărțile Atlasului, ceea ce dovedește că, în ansamblul vocabularului popular, ele reprezintă un grup de cca 60 de cuvinte, foarte important în practica obișnuită a comunicării elementare.

În textele culese de Titos Jochalas din diverse localități din zonele Laconia, Argolida, Corint se află și numeroase construcții, frazeologii, expresii, sensuri speciale comune cu româna și în multe cazuri cu greaca și cu celelalte limbi balcanice. Reproducem aici, fără o ordine anume, o parte din acest prețios material, la care adăugăm echivalentele românești:

di arbërishtë: știe românește (și după greacă: *arvanitiqe*).

java e madhe: săptămâna mare, java djathit: săptămâna brânzei (cu genitivul); *java mishi: săptămâna de carne* (ablativ în albaneză, caz prepozițional în română).

bithëpulje: cur de găină (numele popular al unei boli de piele).

sa bën peponi: cât face pepenele (= costă).

çë bën?: ce faci? (formulă de întâmpinare).

të të marrë djallëthi: lua-te-ar dracul (în blesteme, imprecății).

dalli djelli: a ieșit soarele.

menate: de noapte.

morratë më hëngre krietë: mă mănâncă păduchii în cap.

pucë [putsë]: puță.

bre: bre (gr. *πε, βρε*).

burrë: *bërbat* „soț”: Asanë gruasë i vdiq *burri* „acelei femei i-a murit bărbatul”.

i marrë: *luat, apucat* „nebun”; gr. *τρελός*.

mbecë mirë: *rămâi cu bine*.

i bie mirë: *îi cade bine*.

misërdhe (= mirë se na erdhe): *bine ai venit*.

dorëzë dim.: *mănușă*; toartă.

tata: *tatë*; *mëmë*: *mamă*.

këq e bukurë: *frumoasă rău* „foarte frumoasă”; ishtë semurë *keq* = e bolnav rău (*keq, rău* pentru superlativ).

më muar malli (të vete në katunt): *mă apucă dorul* (să merg în sat).

kljumështi u prish: *laptele s-a stricat* „s-a prins, s-a închegat”; și: *kljumështi u pre*: *laptele s-a tăiat* (la fiert).

mirë-a, pl. *mira-të*: *bunele* (mitol.)

na: *na* (gr. *να*) „iată, uite, vezi”, cuvânt balcanic.

allarghu: klisha ishtë *allarghu* „biserica e departe”, cu proteza lui *a-* probabil după aromână: *alargu* (com. și gr. *αλάργα*).

nusezë „nevăstuică”, gr. *νυφίτσα*.

L'ATLAS DIALECTAL DE LA LANGUE ALBANAISE. ELÉMENTS COMMUNS AVEC LE ROUMAIN

RESUME

L'auteur met en évidence les éléments communs entre le roumain et l'albanais à partir des données du récent *Atlas dialectal de la langue albanaise*. Il s'agit des concordances anciennes et multiples, phonétiques, morphologiques et lexicales, surtout avec le dialecte tosqe. L'investigation est complétée par les observations en marge du matériel lexical commun au roumain et aux parlers albanais de Grèce, étudiés par Titos Jochalas dans son ouvrage consacré à cette région.

Academia Română
Calea Victoriei nr. 125–127